

ПОРАДНИК БІЙЦЯ

СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗСУ

Сили
територіальної
оборони

tro.mil.gov.ua

ВСТУП

Кожен, хто став сьогодні в стрій Сил ТрО ЗСУ, повинен розуміти свою найважливішу місію — зупинити та перемогти росіян.

Зупинити — не означає лише стримати. Зупинити — означає насамперед знищити. Тільки ліквідований ворог не становить більше небезпеки для країни, цивільного населення та військових.

Що краще підготовлений та вмотивований підрозділ, то ефективніше він виконуватиме завдання.

Більшість бійців Сил ТрО не мали попереднього бойового чи військового досвіду. Саме тому якісна підготовка має ключове значення.

Витримати важкі польові умови, виконати завдання і вижити зможе тільки добре тренований борець. Тому фізичні вправи мають стати невід'ємною частиною розпорядку дня. До всього, борець у зоні бойових дій повсякчас повинен носити амуніцію, що також нелегко. Воїн повинен мати міцну спину, плечі й добре треновані ноги.

Не забуваймо також, що перше завдання піхотинця на нових позиціях — окопатися якомога глибше і надійніше. І щокраще це вдасться зробити, то більше в нього шансів витримати ворожий штурм чи обстріл. Тому лопата, після особистої зброї, — найважливіший інструмент бійця або воїна. І вправлятися з нею він мусить так само добре.

Можна часто чути нарікання бійців на те, що їм до-

водиться лише копати. Мовляв, тільки для цього їх і використовують. Правда в тому, що на війні копають усі. Лише вміння окопуватись, ясна річ, на війні не вистачить. З облаштованих позицій треба вміти вести вогонь. Тому бійці мусять постійно вправлятися зі зброєю.

Від того, як швидко ви засвоїте нову інформацію, в тому числі займаючись самоосвітою, від того, наскільки якісно ви будете тренуватись, залежатиме рівень вашої підготовки. А отже — ефективність підрозділу та ваше життя.

Шановні воїни! Зичимо вам сил та відваги на бойовій дорозі.

Не забувайте, що війна закінчиться тільки тоді, коли буде знищено останнього російського ворога на нашій землі.

Якщо цю справу не завершимо ми, то воювати доведеться і нашим дітям.

Вперед до Перемоги!

Смерть російським окупантам!

Командування Сил ТРО ЗСУ

ОСОБИСТІ РЕЧІ

Перемога любить підготовку. А для правильної підготовки потрібні знання. Передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в зоні бойових дій, звісно, неможливо. Втім, якщо потрібні навички здобуті, а під рукою необхідні речі та справна зброя, то пережити труднощі значно легше.

Перед тим як вирушити виконувати завдання, проведіть ретельний огляд особистих речей, зброї та спорядження. Рекомендуємо зробити це за списком.

Почати можна з комплекту особистого майна.

ВАМ НЕОБХІДНО МАТИ:

- Спальний мішок.
- Каремат та сидіння («піддупник»).
- Посуд (тарілку, металеву чашку, ложку, ніж)
- Дощовик/пончо.
- Гумові чоботи (водонепроникні бахіли або гамаші), запасний комплект взуття.
- Запасний комплект військової форми; пара комплектів термо- і спідньої білизни.
- Запасні шкарпетки.
- Запасний комплект устілок по сезону.
- Вологі серветки, гігієнічні засоби, особисті ліки за потребою.

СПОРЯДЖЕННЯ

Значно більше часу слід приділити перевірці та догляду за амуніцією.

Пам'ятайте, що найперше — вона повинна бути «підігнаною» під вас. Інакше носити її буде незручно.

Амуніція заважатиме й травмуватиме, замість того, щоб оберігати.

В подальшому, перевіряйте та готуйте спорядження перед кожним новим виходом.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ АМУНІЦІЇ, ЯКІ ПОВИНЕН МАТИ КОЖЕН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ:

- Захист: бронежилет або плитоноска, шолом, рукавиці, наколінники або м'які вставки в наколінні кишені.
- Тактичні окуляри або маска для захисту очей від уламків та гілок.
- Ремінно-плечова система (РПС); також слід подбати про зручне для вас розміщення підсумків на корпусі спереду.
- Мала піхотна лопатка, протигаз, тактичний рюкзак, ніж, мультитул, малий тактичний ліхтар з різними режимами світіння.
- Аптечка, декілька турнікетів (бажано не менше двох, оптимально — чотири, розміщення яких на броні має бути єдине для всіх бійців підрозділу).
- Перебувати на позиції можна тільки в бронежилеті і в шоломі.

Принаймні один турнікет найкраще розміщувати в спеціальному підсумку, який кріпиться на бронежилеті на заздалегідь погодженому у вашому підрозділі місці. У випадку поранення, ви повинні легко до нього дотягнутися будь-якою рукою.

Для того, щоб найкраще організувати своє спорядження, можна скористатись одним з найефективніших підходів — методом ешелонування.

ПЕРШИЙ ЕШЕЛОН

Все найнеобхідніше для виживання в бою.

Всі речі, які сюди входять, розміщуються у швидкому доступі. Наприклад, на бронежилеті/плитоносці чи у РПС.

ЦЕ ЗОКРЕМА:

- Особиста зброя і половина боєкомплекту до неї. Боєкомплект розміщується в магазинах у підсумках на броні або на РПС. Боєкомплект — 450 набоїв, 120 у магазинах, 120 в обоймах, інше у пачках, або розсипом. Також, за необхідності, у окремих підсумках розміщуються гранати.
- Засоби зв'язку. Рацію (а іноді їх дві) та гарнітуру до них доцільно розмістити у швидкому доступі в окремому підсумку.
- Турнікет для зупинки критичної кровотечі. Окрему увагу потрібно звернути на стан турнікету (регулярно перевіряти гнучкість/міцність елементів, що зазнають впливу температур та ультрафіолету) та спосіб його складання.

Іноді турнікети розміщуються таким чином: один угорі, інший — знизу, наприклад, у кишені штанів з випущеним хлястиком стропа на кишеню.

- Індивідуальна бойова аптечка. Найкращий варіант — розміщення аптечки в окремому відкидному підсумку у місці, де вона не заважатиме та до якого зручно дотягтись будь-якою рукою.
- Ліхтарик з червоним або зеленим світлом.
- НЗ. Це мінімальний набір засобів для виживання. Часто туди входить четвертина боєкомплекту, мультитул або багатофункціональний ніж, пара таблеток для знезараження води та кілька батончиків чи сублімованих продуктів. Іноді в цей перелік включають мінімум води.
- Засоби для орієнтування та документи (карта, компас, планшет) — чудово вміщуються у нагрудний адміністративний підсумок.
- Адміністративний підсумок для документів або планшету за необхідності.
- РПС з підсумками під магазини, аптечкою та карго-підсумком — особливо зручна у комбінації з плітоноскою.
- Напашник за необхідності.
- «Піддупник» або складений каремат з кріпленнями.

ДРУГИЙ ЕШЕЛОН

Засоби загального призначення для виконання задач та організації мінімального побуту. Розміщують у відносно швидкому доступі (на задній частині РПС або в штурмовому рюкзаку).

СЮДИ ВХОДИТЬ:

- Частина боєкомплекту розсипом та у пачках;
- Інженерні боеприпаси;
- Додаткові предмети, необхідні для виконання задачі;
- Легкий спальник/пончо;
- Дощовик або легкий плащ-намет;
- Засоби маскування;
- Продукти харчування на 2—3 доби та газовий чи інший компактний пальник, ложка, чашка, миска (за необхідності), фільтр для води;
- Мінімальний набір для гігієни (упаковка вологих серветок, антисептик);
- Мінімальний набір необхідних ліків, або так звана аптечка другого ешелону;
- Банка для зарядки планшету, запасні батареї до ліхтарика та радіостанції.

Зазвичай до другого ешелону включають елементи

теплого одягу (наприклад, легку куртку чи фліску) або термобілизни. Пончо-ковдра, за необхідності, може замінити спальник.

На рюкзак, зазвичай, прилаштовують каремат — головне, ніколи не обирайте каремати яскравих кольорів. Каремати краще використовувати складні, оскільки їх можна зручно використовувати для сидіння.

При виборі каремату, орієнтуйтеся на його основні характеристики — товщину, можливість компактного складання, наявність чохла з міцної тканини. Якісний каремат забезпечить відносний комфорт у польових умовах.

Не зайвими будуть також скрутка монтажною клейкої стрічки (армованого скотчу), відрізок паракорду та голка з ниткою.

ТРЕТІЙ ЕШЕЛОН

Зазвичай розміщується у великому маршовому рюкзаку у тиловому розташуванні підрозділу.

В НЬОГО ВХОДИТЬ:

- Додатковий боскомплект;
- Додаткові засоби зв'язку типу мобільного телефону та ін;
- Змінний комплект одягу;
- Великий спальник;
- Предмети таборового вжитку (гумові капці, туристичний рушник);
- Додатковий комплект білизни/термобілизни;
- Сезонне взуття;
- Додатковий набір продуктів;
- Запасні батареї тощо.

ОСОБИСТА ЗБРОЯ

Догляд за особистою зброєю — обов'язок кожного бійця. Вся зброя в підрозділі повинна завжди працювати бездоганно. Не забуваймо також і про правила поведіння зі зброєю. Адже нехтування ними часто призводить до трагічних наслідків.

ОТЖЕ, ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ:

- За будь-яких обставин особиста зброя повинна перебувати під наглядом. Під час переміщення також тримайте зброю при собі, якщо немає можливості залишити її під наглядом іншого військовослужбовця вашого підрозділу.
- Зброя обов'язково повинна бути «пристріляна» ще до виходу на бойові позиції.
- Зброя завжди повинна бути почищена, а магазини споряджені, адже бій може розпочатися в будь-який момент. Кожну паузу в бою використовуйте для повторного чищення зброї і спорядження магазинів набоями. Не тримайте магазин в автоматі напівпустим. Маєте змогу — перезарядіться.
- Не допускайте утикання ствола в землю; за можливості закривайте отвори, коли зброя не використовується.
- Пусті магазини складайте в спеціальну сумку скидання; не втрачайте магазини та слідкуйте за їх чистотою і функціональністю.
- Мінімальна кількість магазинів, які повинні

бути у вас — 4; максимальна визначається вашими фізичними можливостями, завданням і доступністю набоїв на позиції. Найкраще — мати не менше десяти.

- Навчіться швидко споряджати магазини; у бою набої дуже швидко закінчуються; навчайтеся по-бойовому — у тих же рукавицях, в яких стріляєте. Виправдовує себе також застосування зарядних планок-обойм.
- Завжди перевіряйте чи не збито приціл; стрілецькі навички марні, якщо ваша зброя неточна.
- Як піхотинцю, вам слід володіти всіма видами легкого піхотного озброєння. Обов'язково навчіться споряджати всі види наявного у взводі озброєння, особливо вночі!
- Завжди майте у своєму «бойовому рюкзаку» комплект для чистки зброї; погані погодні умови та стрільба завжди приведуть до несправності зброї. Надзвичайно ефективні серветки для чищення зброї: не займають багато місця і майже не мають ваги. Пенал не завжди може бути комплектний — при отриманні зброї обов'язково це перевірте. Щітка для чищення швидко зношується, передбачте можливість її заміни. Для чистки поршня замість улюбленого багатьма піску можна швидко і зручно використати губку для миття посуду. Не заливайте автомат мастилом, як це роблять чимало бійців. До зброї налипатиме бруд і вона, врешті-решт, вийде з ладу.

Варто нагадати чотири «залізних» правила поводження зі зброєю:

1. Завжди поводьтеся зі зброєю так, ніби вона заряджена
2. Не направляйте зброю на те, що не маєте наміру знищити.
3. Не кладіть палець на спусковий гачок до тих пір, поки не навели приціл на ціль.
4. Чітко ідентифікуйте свою ціль і те, що розташоване за нею.

Не треба модифікувати зброю без потреби. Модифікація зброї доцільна лише, якщо цього вимагають подальші завдання. В іншому випадку — це марна трата ресурсів.

Справді необхідна модифікація — заміна старого ремня на двоточковий з можливістю швидкого регулювання. Триточковий ремінь — це, звичайно, ефектно, але зайвий матеріал в його конструкції може чіплятися за спорядження, гілки та ін. Одноточковий ремінь абсолютно незручний в умовах окопної та штурмової роботи. Використання глушника/саундмодератора збільшить забруднення вашої зброї, більш доцільним буде використання полум'ягасника. Якщо ви не вмієте працювати з коліматором та ваші задачі не передбачають його використання, то не треба його встановлювати. Замість коліматора краще підібрати якісний регульований приклад і забезпечити стійку вкладку зброї.

NOTA BENE...

Підрозділи Сил ТрО задіяні на найважливіших ділянках фронту і озброєні не лише стрілецькою зброєю. В арсеналі наших бійців важкі кулемети, протитанкові комплекси, міномети, гранатомети та ПЗРК. Тому звер-

таємо вашу увагу на важливість навчання.

Вам слід засвоїти якомога більше знань та отримати якнайбільше навиків. Ситуація на позиціях підрозділу може змінюватись дуже стрімко. І хтозна чи не доведеться вам стріляти, наприклад, з ДШК чи Browning M2, навіть якщо ви не кулеметник.

Старанно засвоюйте необхідну інформацію, яку отримуєте від інструкторів навчальних центрів та досвідченіших побратимів. Займайтесь самоосвітою. Чимало матеріалів можна знайти у відкритому доступі.

Словом, доки ви в тилу, не марнуйте часу!

Добре познайомтесь зі своїм відділенням, взводом, ротою. Це ті люди, які віднині стануть для вас сім'єю. Ви будете залежати від них, а вони – від вас.

Найперше, чого вам слід навчитися разом – працювати командою. Розуміти один одного з півслова або й зовсім без слів.

Відпрацьовуйте жести та знаки. Вам потрібно вміти передавати інформацію беззвучно. Вчіться розуміти свого командира та своїх товаришів.

В критичній ситуації це буде вкрай важливо.

«Ми тренувалися сотні годин, повтор за повтором і вправа за вправою, аж доки не починали діяти не як група окремих осіб, а як команда - синхронізована машина, здатна виконувати точні й дієві маневри, попри труднощі хаосу на полі битви..» — пише в своїй книзі «Абсолютна відповідальність» автор, в минулому боєць загону «морських котиків», Джоко Віллінк.

ГРАНАТИ

Ручна граната — простий та ефективний засіб, дієвий і при наступі, і при обороні. Проте, як і більшість вибухових боєприпасів, вимагає обережного та вмілого поводження, інакше становитиме небезпеку не тільки для ворога, але й для вас та ваших побратимів.

НИЖЧЕ НАВОДИМО ОСНОВНІ ПРАВИЛА ЗБЕРІГАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ГРАНАТ:

- Тримати гранати при транспортуванні необхідно в стані деактивації: гранати окремо, запали окремо.
- Вкручувати запали в гранати необхідно безпосередньо перед боєм. При використанні гранат РГО/РГН перевіряйте стан запалу (чи не з'явилися тріщини та чи не змінився його колір). Якщо тріщини з'явилися, пластик змінив колір та кришиться - цю гранату краще не використовувати.
- Якщо ви споряджаєтесь гранатами, вони повинні знаходитись у підсумках, а не висіти на амуніції. Впевніться, що ризик випадкового висмикування чеки мінімізовано. Ваші побратими мають знати, де у вас знаходяться гранати. Це необхідно в умовах штурму приміщень будівель.
- Не відгинайте вусики чеки, якщо не готові одразу застосувати гранату.

- Уламки гранати, яку ви кидаєте, однаково небезпечні як для ворога, так і для вас і ваших побратимів, тому дотримуйтесь заходів безпеки:
  - впевніться, що ніхто з побратимів не знаходиться в зоні ураження;
  - гучно повідомте про використання цього вибухового засобу;
  - після кидка впадїть на землю або сховайтесь в окоп.
- Якщо ви закотили гранату в закрите приміщення, не заходьте туди одразу. Почекайте декілька секунд, поки розсіється дим.

ЗАСТОСУВАННЯ ГРАНАТ У МІСТІ:

- У міській забудові гранат знадобиться чи не найбільше.
- При штурмі будівлі, перед тим, як зайти всередину, закиньте туди гранату. Всередині гранату можна тільки заковувати, оскільки траєкторія при кидку може бути непередбачуваною.
- Ким би не був ваш ворог, він зрозуміє слово «граната». Вдайтесь до хитрощів: спочатку крикніть, що кидаєте гранату, далі жбурніть якийсь твердий предмет, після цього кидайте справжню гранату.
- Запас гранат не безкінечний. Використовуйте їх ошадливо.

ЗАСТОСУВАННЯ ГРАНАТ У ЛІСІ, ПОСАДЦІ:

- Метання гранат у лісі — складна справа. При зіткненні з гілкою, граната може знову опинитися у вас або полетіти в напрямку ваших побратимів. Слід бути дуже обачним.
- Від ворожих гранат можна трохи убезпечити позицію складеними вгорі гілками.

ГРАНАТИ НА ОЗБРОЄННІ ЗСУ:

- РГД-5 (та її ліцензовані копії з інших країн). Стандартна граната. РГД-5 зі складів НДР можуть мати тріщини в корпусі. Їхнє переміщення та використання може бути небезпечним. Якщо ви помітили таку гранату — повідомте про це команду. Такі боєприпаси краще знищити.
- Ф-1 — важка оборонна граната, яку варто використовувати виключно з укриття. Потужна граната, важча у метанні.
- РГН та РГО — протипіхотна осколково ударно-дистанційна граната, детонує від удару об будь-яку поверхню або після затримки 3—4 сек. РГО та РГН мають запал УДЗ, який є доволі крихким. Перед тим, як застосовувати гранату, переконайтеся, що її запал не пошкоджено (може відламатися). Ознаки пошкодження — тріщинки та зміна кольору на мутний/жовтуватий. Або ж поверхня пластику змінюється з гладкої на шершаву.

- М-67 — ручна осколкова граната, використовується аналогічно до РГД-5.
- ДМ-51 — універсальна двокорпусна оборонно-наступальна граната. Одна з найбільш зручних гранат: у наступальному варіанті вона легша за РГД-5 та Ф-1, але за характеристиками їм не поступається. Трансформується дуже просто — зовнішній шар (для оборонного варіанту) закручується та фіксується. Без зовнішнього шару граната за розмірами нагадує кишеньковий ліхтарик.
- РКГ-3 — Ручна кумулятивна граната, важка та неактуальна за прямим призначенням застосування. Краще віддайте для хлопців, які роблять скиди з дронів — можливо, знищать нею якусь одиницю техніки ворога.
- РГТ-27С та РГТ-27С2 — ручні термобаричні гранати, що за 2 секунди створюють вогняну хмару, висотою понад 10 м, з температурою близько 2500 градусів. Ідеальні для закиду в закриті приміщення, де перебуває ворог.

Якщо з гранати витягнуто чеку і скоба вже відлетіла, деактивувати її неможливо! Таку гранату потрібно кинути в бік ворога або в іншому, безпечному для себе і союзників напрямку.

ПЕРЕМІЩЕННЯ

Бойовій групі зазвичай рідко вдається залишатися на місці. Сучасна війна — це, серед іншого, війна дронів, які широко застосовує аеророзвідка — як російська, так і наша. Завдання малих безпілотників — виявити позиції противника та скоригувати по них вогонь артилерії. Якщо ви вже помітили над собою ворожий дрон, то, майже напевно, це означає, що вашу локацію викрили. А якщо викрили, то тепер головна мета противника — знищити її.

Переміщуватись важливо правильно, зберігаючи при цьому пильність та дотримуючись дисципліни.

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ПЕРЕМІЩЕННЯ ГРУПОЮ:

- Головне правило — не скупчуватись. Під час руху або зупинки тримайте дистанцію 3—5 метрів у бойовій групі.
- Бойовий порядок руху, дистанцію між військовослужбовцями, сектор вогню визначає командир перед початком руху.
- Не порушуйте позиції у бойовому порядку, дистанцію та сектор вогню.
- Дублюйте команди, які дає командир. Команди повинні дублюватися в той спосіб, про який було домовлено перед початком руху.
- Команди повинні бути наперед узгоджені на рівні всього підрозділу.

- Заборонено зупинятися без відповідної команди командира.
- Зупинку можна ініціювати тільки у критичній ситуації. Наприклад, якщо помічено безпосередню загрозу.
- Завжди контролюйте військовослужбовців поруч з вами, і, особливо, військовослужбовця, який іде за вами. Повідомте командира, якщо побратим, який рухався за вами, зник.
- Під час зупинки займіть кругову оборону. Нагадуємо, скупчуватись заборонено!

Не залишайте на попередніх позиціях та на місцях зупинок відпочинку сміття, поламані чи використані елементи спорядження. За упаковками, пакувальними бланками, чеками на придбання, етикетками товарів легко встановити місце вашої дислокації та тривалість перебування.

Якщо доводиться повертатись на попереднє місце, рухайтесь тим самим шляхом.

ФОРТИФІКАЦІЇ

Напівжартівлива приказка про те, що основна зброя піхотинця — лопата, насправді не позбавлена сенсу. Фортифікаційне обладнання позицій необхідне для успішних оборонних дій підрозділу та збереження життя особового складу. Тому копати слід глибоко і на совість. Це той випадок, коли піт береже кров.

ОБЛАДНАННЯ ПОЗИЦІЇ (ОКОПУ/УКРИТТЯ) НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ

- Якщо необхідно закріпитись на будь-якій місцевості, перше, що ви повинні зробити — вирити окоп.
- Для облаштування позицій, використовуйте особливості рельєфу. Будь-який пагорб чи повалене дерево будуть додатковим елементом захисту і маскуванню.
- Облаштовуйте позицію вдвох: один військовослужбовець облаштовує, другий прикриває і відпочиває.
- Не піднімайтесь над рівнем землі, починайте копати лежачи.
- Як би не було важко копати, не знімайте елементи захисту: бронежилет і каску.
- Вам варто обережно знімати верхній шар ґрунту, не пошкоджуючи трав'яний покрив, оскільки потім його слід використати для маскуванню позиції згори. Тим самим ви приберете сліди «накопаності».

- Ґрунт слід викидати в бік ворога, з нього формується додатковий пагорб перед окопом — бруствер. Землю потрібно ущільнювати, вдаряючи лопатою. В утвореному пагорбі необхідно сформувати проміжок для ведення спостереження і вогню.
- З'єднайте свою позицію з іншими, прокопайте траншею.
- Глибина та ширина вашої позиції має бути зручною для ведення бою і відпочинку.
- Додатково обладнайте собі «лисячу нору».
- Якщо є можливість — облаштуйте перекриття хоча б в один «накат».
- Не забувайте про маскування. А також про те, що вас демаскує: сміття, дим та ін.

Якщо противник вас не бачить, це значить, що інтенсивність обстрілу зменшується в рази — він також береже боеприпаси. Будь-яке інженерне обладнання позицій збільшує вашу безпеку.

Але заходи маскування не мають заважати вести спостереження та вогонь.

«Лисяча нора» — це ніша з рівною підлогою. Облаштовують її в сполучних ходах окопа, під бруствером, зверненим у бік противника на висоті мінімум 20—30 см від дна окопу. Крім місця для відпочинку, це ще й надійне укриття при масованому обстрілі та використанні ворогом касетних боеприпасів та флешетів.

ПРИ ПРИБУТТІ НА НОВУ ПОЗИЦІЮ,
ЗОРІЄНТУЙТЕСЬ, ДЕ ВИ ЗНАХОДИТЕСЬ.
ВИЗНАЧТЕ:

- Сторони світу;
- Де знаходяться свої, де ворожі позиції.
- Найближчі населені пункти на своїй і на ворожій території.
- Дороги, які ведуть до ваших позицій або проходять вздовж ваших позицій.
- Наявність водних перешкод навколо вас.
- Визначте та запам'ятайте для себе декілька орієнтирів. Виміряйте відстань до них.
- Встановіть кілки чи інші відмітки в напрямі орієнтирів для роботи вночі.
- Визначте напрямок та спосіб відходу з позиції, дізнайтесь точки евакуації.
- Визначте та облаштуйте запасну позицію.

ОКРЕМО ВИНЕСЕМО ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ:

- На позиціях забудьте про приватність.
Будь-яке переміщення — в туалет, відійти від позицій, подзвонити — тільки вдвох та з дозволу командира. Копаєте окоп — один копає, другий чатує. Перебуваєте в окопі — один чатує, другий відпочиває.

- Контролюйте дотримання правил поведження зі зброєю з боку ваших побратимів.
- Не скупчуйте в одному місці групами, розосередьтеся. Використовуйте природні та штучні укриття.
- Контролюйте стан власної та колективної зброї, боєприпасів та вибухових речовин.
- Завжди дійте в інтересах підрозділу.
- Не вживайте самі та запобігайте вживанню іншими військовослужбовцями будь-яких речовин, що впливають на свідомість та реакцію.
- Не приймайте будь-яку допомогу від незнайомих людей – військових, і, тим більше, цивільних без дозволу командира.

СЛІД ТАКОЖ ПАМ'ЯТАТИ ПРО ПРАВИЛА ПЕРЕМІЩЕННЯ МІЖ ПОЗИЦІЯМИ НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ В УМОВАХ ВОРОЖОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ АБО УРАЖЕННЯ:

- Будь-яке переміщення здійснюється щонайменше вдвох: один переміщується, другий прикриває.
- Узгодьте свої дії. Перед будь-яким переміщенням повідомляйте про це інших. Впевніться, що ваші побратими почули вас.
- Переміщення здійснюється максимально швидкими короткими перебіжками.

- Переміщення здійснюється відповідно до умов. При ворожому вогню чи спостереженні — максимально низько або повзком.
- Ніколи не переміщуйтесь весь час в одному напрямку. Кожне окреме переміщення здійснюйте в різних напрямках в залежності від умов місцевості.
- За можливості, рухайтесь від укриття до укриття та перед початком руху візуально прокладайте маршрут (яма, окоп, природні складки місцевості та ін.).

ДОДАЄМО ТАКОЖ ПРАВИЛА ОБЛАШТУВАННЯ ПОЗИЦІЙ ТА ПРАВИЛА ПЕРЕМІЩЕННЯ ДЛЯ ІНШИХ МІСЦЕВОСТЕЙ:

ОБЛАДНАННЯ ПОЗИЦІЇ/УКРИТТЯ В ПОСАДЦІ/ЛІСІ

- Враховуйте розташування дерев при облаштуванні позиції (коренева система ускладнює та уповільнює земляні роботи).
- Зламані гілки, зів'яле листя чи зім'ята трава, будуть демаскувати позиції — враховуйте це.
- Не створюйте демаскуючі фактори: сміття, вирубка, стежки, незамаскований транспорт.
- Облаштуюте надійні підземні укриття (бліндаж,

окоп) з накатами даху не менше трьох шарів «дерево-земля».

ОБЛАДНАННЯ ПОЗИЦІЙ/УКРИТТЯ В УРБАНІЗОВАНИЙ (МІСЬКІЙ) МІСЦЕВОСТІ

- Не облаштовуйте позиції в будівлях самотійно, тільки групою. Група повинна забезпечувати всебічний вогневий контроль зайнятої будівлі.
- Не облаштовуйте позиції на перших та останніх поверхах.
- Визначте шляхи відходу та евакуації з приміщення.
- Для відпочинку займайте позиції в глибині приміщення під стінами, беручи до уваги розташування дверей та вікон.
- Очистіть приміщення від зайвих та особливо легкозаймистих матеріалів: від меблів, лінолеуму, дерев'яних конструкцій, пластику.
- Облаштовуйте вогневі позиції шляхом барикадування вікон (наприклад, мішками з піском або землею). Найкращий захист — залізобетонні конструкції, але треба пам'ятати про захист від уламків.
- Поставте загородження на вікна для захисту від гранат і пострілу РПГ (підходить, наприклад, сітка з ліжка чи сітка-рабиця з паркану).

ПЕРЕМІЩЕННЯ МІЖ ПОЗИЦІЯМИ В УРБАНІЗОВАНІЙ МІСЦЕВОСТІ

- Здійснюйте пересування під прикриттям будівель та парканів. Уникайте відкритих ділянок місцевості.
- Перетинання перехресть та інших відкритих ділянок урбанізованої місцевості групою бійців здійснюється швидкими перебіжками почергово: один перебігає, інші здійснюють вогневий контроль небезпечних напрямків.

Домовтесь про сигнали невербального спілкування в підрозділі і вивчіть ці сигнали напам'ять.

Використовуйте тільки захищені канали і узгоджену таблицю радіозв'язку. Радіозв'язок використовуйте тільки для передачі важливої інформації. Сеанси зв'язку повинні бути короткі. Повідомлення — конкретні та чіткі.

Інструктори радять подавати всі сигнали руками від свого тулуба чи голови. На тлі камуфляжу розібрати їх вашим побратимам буде важко.

NOTA BENE...

Багатьом бійцям добре знайомий період невизначеності, коли весь підрозділ чекає на бойовий наказ.

Атмосфера зазвичай тоді панує напружена. Крім того, завжди знайдеться хтось, кому раптом «стало все відомо» і хто поширює чутки.

Виникає відчуття невпевненості та страху.

В такі моменти слід відповісти на три питання:

- Чому я тут?
- Хто за моєю спиною?
- Що станеться, якщо всі не виконають завдання?

Відповіді прості:

- За вашою спиною ті, кого ви любите. Хто розраховує на ваш захист і кого ви зобов'язані захистити. Ваші рідні й просто дорогі вам люди.
- Якщо сьогодні не дати відсіч росіянам на всій ділянці фронту, завтра вони будуть у вашому місті. Уявіть, що воно окуповане.
- Якщо не переможемо зараз, воювати доведеться нашим дітям

Говоріть про це з побратимами. Діліться думками з командиром. І коли бойове розпорядження буде отримано, ви відчуєте навіть полегшення. Страх, можливо, нікуди не зникне, але відійде на другий план.

«Подолати хвилювання перед виїздом мені допомагало зосередження на практичних справах: я готував спорядження та необхідні речі, багато тренувався... — згадує боець Сил ТрО з позивним «Студент», — а ще якомога більше намагався приділяти часу тому, що люблю. Багато читав, слухав музику, спілкувався з рідними...»

Окремо щодо чуток. Зазвичай це — інформація, що не має ані достовірних джерел, ані зрозумілого підтвердження. Проте, в закритому колективі, яким є військовий підрозділ, поширюється миттєво.

Сприймайте її критично. Аналізуйте.

Пам'ятайте, що дезінформація — це також ворожа зброя. Посіяти паніку й знизити моральний стан бійців — найперше завдання російських інформаційних військ.

ВОГНЕВИЙ КОНТАКТ

При несподіваному вогневому контакті з противником, діяти слід швидко. Зволікаючи й залишаючись на місці, ви перетворюєтесь для ворожих солдатів на зручну мішень. Тому алгоритм дії вашої групи в цьому випадку має бути відпрацьований до найменших деталей. І кожен борець мусить знати свою роль до дрібниць. Що швидше ви порозумієтесь один з одним, то швидше зможете дати відсіч нападнику. А значить і вижити.

ДІЇ ПРИ ПОТРАПЛЯННІ ПІД ВОГНЕВЕ УРАЖЕННЯ

- Базове правило при потрапленні під вогневе ураження — впади/сховайся за укриття;
- Відкрийте вогонь у відповідь для подавлення противника вогнем.
- Якогомога швидше здійсніть маневри для виходу з зони ураження.
- Намагайтесь визначити вогневі точки і сили противника та доповісти про них командирі.
- Тримайте свій сектор вогню і сектор побратима поруч.
- Військовослужбовці, які не потрапили у зону ураження, повинні сповістити командира про можливість здійснити фланговий маневр.
- Дотримуйтесь вказівок командира та виконуйте їх швидко.

Якщо побратим неподалік поранений — не намагайтеся надати йому допомогу негайно, інакше ви також ризикуєте отримати поранення і ваш підрозділ в цьому випадку втратить двох бійців, замість одного. Допомогати пораненому слід тільки після закінчення обстрілу.

ТАКОЖ ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ, ЯК ПОТРІБНО ДІЯТИ У ВИПАДКУ ВОРОЖОГО АРТОБСТРІЛУ:

- Якщо почався артобстріл, перше, що треба зробити, — лягти. Впадїть на землю, сховайтесь за складками місцевості, або, за можливості, якомога глибше заляжте в окоп.
- Не намагайтесь бігти під вогнем! По-перше, уламки швидші за вас, а по-друге, перебуваючи у вертикальному положенні, ви значно збільшуєте площу тіла, яка може бути уражена.
- Рахуйте час між вибухами, спробуйте визначити інтервал між ними. Піднімайте голову, аналізуйте ситуацію навколо та, за необхідності, переміщуйтесь лише під час паузи між розривами.

Враховуйте, що дерева, електроопори та інші стійкі перешкоди можуть спричинити вибух міни в повітрі. Це значно збільшує зону ураження.

ДИСЦИПЛІНА В БОЮ

Ведення вогню вимагає дотримання чітких правил та дисципліни, що з одного боку, підвищить ефективність знищення ворога, а з іншого — убезпечить бійців від випадкового «дружнього поранення». Адже зазвичай стрільці знаходяться на близькій відстані один від одного. Будьте максимально сконцентровані та чітко виконуйте накази.

ВОГНЕВА ТА ОСОБИСТА ДИСЦИПЛІНА НА ПОЛІ БОЮ

- Сформууйте та погодьте з командиром Картку вогню.
- Ваше основне завдання — контролювати і вести вогонь в своєму секторі.
- Ви починаєте вести вогонь поза власним сектором тільки в разі явної небезпеки.
- Контролюйте ситуацію зліва і справа — в секторах вогню ваших побратимів.
- Використовуйте боєкомплект обдуманно: основний спосіб ведення вогню — стрільба одиночними пострілами або короткими чергами. Вогонь довгими чергами здійснюється у випадку необхідності вогневого подавлення.
- Початок та режим ведення вогню здійснюються відповідно до команди командира.
- перезаряджаючи зброю, пригніться, сховайтесь за укриття.
- Інформуйте побратимів поруч про перезарядку

зброї, відсутності боекомплекту або проблем зі зброєю.

- Уважно слухайте накази командира і чітко їх виконуйте.
- Доповідайте командирю про будь-які свої дії під час знаходження на позиції.
- Доповідайте командирю про неможливість подальшого ведення бою.
- Здійснюйте будь-який маневр лише за наказом командира.
- Будьте готові замінити командира в разі його поранення чи загибелі.

Боець мусить стежити за кількістю набоїв у магазині, аби вчасно перезарядити зброю. Здебільшого магазину вистачає на 7–10 коротких черг (при великій інтенсивності бою — на 5–6).

NOTA BENE...

Завдання кожного підрозділу — бути максимально ефективним на своєму місці. Немає значення, яку роботу доводиться виконувати. Якщо її доручено, значить вона важлива і впливає на загальну ситуацію на фронті.

Те саме стосується й окремо кожного бійця. Будь-які, навіть, на перший погляд, незначні обов'язки — це ча-

стина наказу, який отримав підрозділ. Іншими словами, ви також відповідаєте за результат.

Уявіть себе коліщатком годинникового механізму, де злагоджена робота всіх деталей гарантує чітку роботу годинника. І навпаки — щойно випадає найменша деталь, як увесь механізм починає давати збій.

Боець має право уточнювати бойове розпорядження. Однак, слід розуміти, що командир може повідомляти далеко не всю інформацію.

ТОМУ ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ:

- Ви знаєте те, що дозволено знати на вашому рівні.
- Ви знаєте стільки, скільки потрібно для ефективного виконання завдання.
- Ви дізнаєтесь більше, коли буде дозволено.
- Навіть те, що вам відомо, не слід повідомляти друзям і родичам.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

В зоні активних бойових дій важливо також пам'ятати і про небезпеку, яка може підстерігати при користуванні смартфоном або іншим гаджетом. Ваш телефон може бути помічником і містити чимало корисних застосунків, як, наприклад, офлайн-мапи чи освітні додатки. Але водночас, не треба забувати, що військовослужбовець, який активно веде свою сторінку в соціальній мережі, легко може стати помічником ворога.

ТОМУ ЗВЕРТАЄМО ВАШУ УВАГУ НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ:

- Геолокацію на всіх гаджетах слід вимкнути і перевести їх у «режим польоту».
- Не використовуйте мобільні телефон для зв'язку в зоні бойових дій. Навіть «на два слова». Навіть для відправки SMS.
- Не встановлюйте неперевірені додатки. Видаліть ті, які вам не знадобляться і можуть нашкодити (наприклад, Getcontact).
- Не фотографуйте, і не викладайте в соціальних мережах фотографії та відео, завдяки яким можна ідентифікувати місцезнаходження підрозділу.
- Тримайте зв'язок з близькими тільки через безпечні термінали супутникового зв'язку Starlink і месенджер Signal. Уникайте інших способів зв'язку.
- Не згадуйте у розмовах і чатах назви населених пунктів, імен та позивних, звань, намірів або будь-якої іншої інформації, яку може використати ворог.

Не зберігайте на телефоні чи на іншому гаджеті фото та відеоматеріали, а також документи, які корисні противнику. У разі втрати гаджета, вони можуть потрапити до його рук. Використовуйте блокування гаджета (PIN-код, графічний ключ, відбиток пальця та інші. Краще застосовувати кілька способів одночасно). Скасуйте автоматичне запам'ятовування паролів для входу в соціальні мережі, банківські додатки тощо.

В цивільному житті ми звикли, що обмінюватися інформацією можна вільно. Ніхто не забороняв розповідати друзям те, що хочеться. Ділитися своїми успіхами, страхами чи переживанням.

Та щойно ви опинилися у війську, як усе змінилось. В зоні бойових дій будь-яка необережна інформація, яку передали додому, може дорого коштувати цілому підрозділу. Про те, як нею може скористатися ворог, ми обговорили вище. Тепер про те, як вона діє на ваших рідних, що залишилися в тилу.

Розповідаючи їм свої страхи, пам'ятайте, що ця інформація буде сприйматися емоційно, а не раціонально.

Природно, що за вас хвилюватимуться. А хвилюванню властиво перебільшувати та викривляти почуте.

І ви, і ваші рідні не можете об'єктивно оцінити всієї ситуації. І вже точно не варто давати передчасних оцінок діям командування, яке бачить стан справ значно ширше.

Для комунікації з рідними, найкраще спеціально призначити відповідальну людину з управління взводу.

ГІГІЄНА ТА ХАРЧУВАННЯ

Фронтові умови легкими не назвеш, проте є кілька рекомендацій, що допоможуть легше пережити труднощі, зумовлені службою на передовій. Найперше — намагайтеся забезпечити собі максимально можливий комфорт. Проявіть винахідливість. Переймайте досвід інших, не піддавайтесь ліні та апатії. І, що не менш важливо, дбайте про здоров'я.

- Дотримуйтесь такої послідовності виживання: спочатку знайти укриття, потім подбати про воду, далі — про їжу. Після цього — облаштувати туалет.
- Мінімальний запас води та їжі тривалого зберігання (енергетичні батончики, наприклад) тримайте завжди при собі.
- Дотримуйтесь особистої гігієни. Завжди майте при собі вологі серветки та, як мінімум, раз на день обробляйте ними чутливі місця.
- Ноги повинні бути сухими. Використовуйте жіночі гігієнічні прокладки в якості додаткової устілки, регулярно замінюйте мокрі шкарпетки. Обов'язково обробляйте найменші порізи антисептиком для запобігання подальшого зараження.

Дотримання правил особистої гігієни — звична річ в мирному житті. Проте на бойових позиціях — це, часто, додатковий виклик. Нехтування цими правилами призводить до суттєвих небойових втрат.

Найперше — не забувайте про звичайне миття рук. Це вдесятеро зменшить ризик підхопити кишкову інфекцію. Якщо з водою складна ситуація, користуйтеся вологими серветками або антисептиком для рук.

Дбайте про чистоту особистого посуду (те, що ним дозволено користуватись лише вам — повинно бути аксіомою). За відсутності мийних засобів, тарілку, ложку та виделку можна також протерти вологими серветками і змити невеликою кількістю води чи витерти туалетним папером.

Як би не було складно, стежте за гігієною ротової порожнини. Зубну щітку тримайте в окремому футлярі або пакеті й пильнуйте, аби бруд не потрапляв усередину. Якщо чистити зуби не вдається, альтернативою може бути ополіскувач для рота.

Не забувайте просушувати вологий одяг і взуття. Намагайтесь якнайчастіше змінювати білизну і періть її за першої нагоди.

Спальний мішок регулярно провітрюйте та, якщо є можливість, залишайте на сонці.

Якщо на амуніцію, одяг, зброю або на особисті речі потрапила кров, протріть їх перексидом водню. В медиків підрозділу він є, зазвичай, в достатній кількості.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ:

Офіційний сайт Сил ТрО ЗСУ
tro.mil.gov.ua

Рекомендації з інформаційної гігієни:
github.com/sapran/dontclickshit

Інформаційний портал Сил територіальної оборони ЗСУ:
sprotyvg7.com.ua/

Офіційна сторінка Сил ТрО ЗСУ в Facebook:
facebook.com/TerritorialDefenseForces